

можливо відкріє шляхи для посутнього зближення науки, мистецтва, релігії, соціальних практик та стане підґрунтям для формування «Рах postmoderniana».

На завершення наведемо фрагмент із роботи Г.К.Честертон «Святий Фома Аквінський», який, на нашу думку, непогано ілюструє вищезазначений потенціал символіки: «Якщо трава росте та в'яне, то це не означає, що вона менш реальна, ніж здається; це означає просто, що вона – частина чогось більшого, ще більш реального. Святий Фома мав право сказати...: «Я починаю з трави, щоби знову прив'язати себе до Бога»» [12, 399].

Література

1. Барт Р. Мифологии / Ролан Барт. – М.: Академический проект, 2008. – 351 с.
2. Ділі Д. Основи семіотики / Д.Ділі. – Л.: Арсенал, 2000. – 231 с.
3. Кримський С.Б. Під сигнатурою Софії / Сергій Кримський. – К.: Видавничий дім КМА, 2008. – 367 с.
4. Крістева Ю. Полілог / Юлія Крістева. – К.: Юніверс, 2004. – 474 с.
5. Лук'янець В.С. та ін. / В.С.Лук'янець та ін. // Науковий світогляд на зламі століть. – К.: ПАРАПАН, 2006. – 287 с.
6. Лютий Т.В. Розумність нерозумного: Монографія / Тарас Лютий. – К.: ПАРАПАН, 2007. – 420 с.
7. Мерло-Понті М. Видиме й невидиме / Моріс Мерло-Понті. – К.: Видавничий дім КМА, 2003. – 265 с.
8. Флоренський П. О символах бесконечности / Павел Флоренский // Флоренский П. Соч.: В 4-х тт. – М.: Мысль, 1994. – Т.1. – С.79-129.
9. Ходасевич В. Ф. Стихотворения / Владислав Ходасевич. – М.: Молодая гвардия, 1991. – 221 с.
10. Хоружий С.С. О старом и новом / Сергей Хоружий. – СПб.: Алетейя, 2000. – 477 с.
11. Цит. за: Энциклопедия символов, знаков, эмблем. – М.: ЭКСМО, СПб.: МИДГАРД, 2007. – 602 с.
12. Честертон Г.К. Святой Франциск Ассизский / Гилберт Кит Честертон // Вечный человек. – М.: ЭКСМО, СПб.: МИДГАРД, 2004. – С.7-103.

Аннотация. Кретов П.В. Феномен символа: проблема рациональной интерпретации.

В статье рассматривается фундаментальная проблематика принципиальной возможности интерпретации символики и концепта символа в рамках рационального дискурса. Также ставится вопрос о корреляции между рациональным и иррациональным аспектами толкования и понимания символики и их роли в развитии современной философской антропологии.

Ключевые слова: символ, символика, рациональное, иррациональное, интерпретация.

Summary. Kretov P.V. Phenomen of symbols: the problem of rational interpretation.

The article discusses the fundamental issues of principle the possibility of interpreting the symbolism and the concept of character in the rational discourse. Also raises the question of correlation between the rational and irrational aspects of the interpretation and understanding of symbols and their role in the development of modern philosophical anthropology.

Key words: symbol, symbolism, rational, irrational, interpretation.

Надійшла до редколегії 21.10. 2010 р.

УДК 130.122:17:111.852

А. Є. Залужна

КОНЦЕПТ ІНШОГО У НАУКОВИХ СТУДІЯХ ШКОЛИ О.І. ВВЕДЕНСЬКОГО

В статті проаналізовано етичні засади естетики словесної творчості М. Бахтіна в горизонті співвіднесення концепту Іншого з науковими розвідками представників петербурзької школи О.І. Введенського. Відстежено можливість осягнення чужої індивідуальності через призму “нечуттєвої інтуїції” (М. Лоського), “метафізики любові” (С. Франка), “вчування” (І. Лапшина), “позазнаходження” та “надмірності бачення” (М. Бахтіна).

У філософській рефлексії М. Бахтіна виявлено естетичні категорії “позазнаходження” та “надмірності бачення” як смислову альтернативу емпатичній теорії вчування та ідентифікації Я з Іншим.

Ключові слова: *етика спілкування, естетичне, концепт Іншого, теорія вчинку, міжсуб'єктні взаємовідносини, діалог, відповідальність, суб'єктивність.*

У сучасній духовній ситуації часу усвідомлення кризових тенденцій культури відбувається значне посилення морально-етичних акцентів осмислення проблем людського співбуття з утвердженням етики зустрічі з Іншим та відповідальності за нього. А, відтак, в кардинальних зрушеннях філософської рефлексії ХХ ст. з їх спрямованістю на діалог з іншим, чужим, неповторним (особистістю, культурою, ціннісними світами, текстами, образами культури...) особливого резонансу набирає феномен інтерсуб'єктивності, засвідчуючи суттєвий перехід від класичної парадигми гносеологічного-монологічного суб'єкта до неklasичних моделей діалогічно-дискурсивних практик.

Актуалізується проблема етизації онтології, коли феномен спілкування в розмаїтті його форм постає більш глибинним духовно-моральним та ціннісно-смысловим підґрунтям буття людини в світі. У зв'язку з чим для Е. Левінаса “асиметрична етика”, при якій Я детермінується іншим, але Інший не детермінується Я, повинна стати першою філософією, адже “відношення до Іншого як до співбесідника, як до суцього – передує будь-якій онтології” [8, 85]. А, відтак, фундаментальна онтологія Гайдеггера набуває для філософа рис егоїзму та несправедливості, підпорядковуючи “відношення до Іншого відношенню до буття загалом” [8, 84-85].

М. Бахтіним також здійснюється спроба створення першої філософії через призму обґрунтування морально-етичних засад онтології, так як всі ціннісно-смыслові моменти буття розташовуються навколо “мене та іншого”. На думку мислителя, вчення про буття трансформується у питання про можливість долучення до буття-події через призму єдиного та відповідального вчинку, адже “перша філософія намагається відкрити буття-подію як його знає відповідальний вчинок, не світ, створений вчинком, а той, в якому він відповідально усвідомлює і здійснює себе” [2, 105]. Тому саме вчинок у його спонукально-зобов'язуючій єдності та відповідальності, згідно з поглядами М. Бахтіна, повинен стати необхідним моментом та сенсом людського існування. Адже він обумовлює утвердження відповідальної особистості, яка розуміє свою активність, єдиність та назаміщеність своїх моральнісних дій, розкриває для індивіда архітектоніку світу вчинку з іманентними ціннісними центрами “Я-для-себе” та “Інші-для-мене”.

Отже, в запропонованому дослідженні, з врахуванням окреслених парадигмальних змін в царині гуманітарно-філософського мислення, поставимо за мету висвітлити етичний дискурс художнього тексту у філософських пошуках М. Бахтіна та виявити смыслові паралелі й альтернативи концепту Іншого у співвіднесенні з академічними студіями петербурзької школи О.І. Введенського (С. Франка, М.Лоського, І. Лапшина).

Дослідники спадщини М. Бахтіна, зазвичай, прагнуть до віднайдення тієї граничної основи, яка б поєднувала в собі всю багатоманітність поглядів російського філософа: “поетика культури” (В.С. Біблер) [5], “естетична форма” (Н.К. Бонецька) [6], “відповідальність” і “вчинок” (В.Л. Махлін) [11], “методологія гуманітарного знання” (І. Александрова) [1], “поліфонічний діалог” та “діалогічність” (Г. Батіщев, В. Малахов) [10]. Ми ж розглядатимемо вчення М. Бахтіна як систематизовану морально-естетичну концепцію відповідального вчинку та його втілення в художній словесній творчості. Адже художній текст для філософа виступає суттєвою альтернативою “роковому теоретизму” [2], оскільки він на відміну від науково-теоретичного понятійного узагальнення, посилює акценти на реальності Іншого, замінивши фундаментальний гносеологічний дуалізм суб'єкта – об'єкта на взаємовідношення Я – Інший, автор – герой, поняття людини – на образ людини.

Філософський дискурс М. Бахтіна спрямований на актуалізацію моральнісної філософії людського існування – онтологію вчинку з притаманними для особистісного вчинювання властивостями відповідальності, причетності до буття, не-алібі в бутті, унікальності, обов'язковості, невідповідності та небайдужості. Вчинок – вольове начало в суб'єкті, відповідальне моральнісно-сміслові діянню особистості, що охоплює фізичні дії, думки, почуття, мову й носить спонукально-повинний характер (нудительно-долженствующий). Адже причетність до онтологічних коренів буття повинна здійснюватись завдяки “перетворення кожного мого прояву: почуттів, бажань, настроїв, думок – в активний відповідальний вчинок” [2, 124]. А, відтак, саме життя набирає статусу вчинку, коли навіть найдрібніші його моменти в їх неповторній єдності переломлюються через призму моральної свідомості індивіда, спонукаючи до усвідомлення своєї присутності у світі як постійної відповідальності.

Теорія вчинку, відповідальності та діалогу у світлі відношення людини до чужої свідомості конкретизується на практиці художньої словесної творчості, безпосередньо реалізується у вчинку естетичної діяльності. Адже саме естетичне у філософа постає прообразом “творчого конкретного відношення людини до дійсності” [11] та епіцентром утвердження ціннісного образу Іншого загалом.

Загалом, феномен чужої індивідуальності, тематизований відомим професором Санкт-Петербурзького університету Олександром Івановичем Введенським, здобув широкого концептуального обґрунтування у філософській рефлексії його учнів С. Франка, М. Лоського, І. Лапшина та М. Бахтіна. Так, у філософсько-психологічних інтенціях Введенського згідно з його психофізіологічним законом “відсутності об'єктивних ознак одуховлення” заперечується існування чужого душевного життя, яке залишається для стороннього погляду “річчю в собі”. Тому, хоча питання міжсуб'єктних взаємовідносин на рівні глибинного спілкування Я – Ти в межах гносеологізму вирішене не було, проте пробудило значний інтерес у представників петербурзької школи О.І.Введенського. Зокрема, в інтуїтивізмі М. Лоського обґрунтовується можливість безпосереднього сприйняття чужого душевного життя “нечуттєвою інтуїцією” [9], що розміщується між чуттєвою та інтелектуальною інтуїціями. Мислителем відстоюється думка про чисті сприйняття стороннього психічного життя явищем “безпосередності сприйняття”, телепатії та визначає пізнавальну значимість феномену “симпатії”. Поряд з тим, важливого значення мислитель надає любові, яка в контексті експлікації моделі світу як містичної Всеєдності, постулюється вагомою силою, що поєднує всі його складові елементи в єдине ціле.

Можливість подолання внутрішньої замкненості й відокремленості та здобуття цілісності особистості в координатах співвіднесення Я – Ти у площині інтуїції Всеєдності характерна також для “філософського універсуму” С. Л. Франка.

Реальність у філософському вченні С.Франка одночасно раціональна і надраціональна й передбачає наявність декількох пластів, родів, або сфер буття, за якими приховується Всеєдність як їх Божественна першооснова, “...трансраціональна єдність роздільності і взаємопроникнення – принцип антиномічного монодуалізму, який керує всією конкретною реальністю” [13, 34].

Шлях до Всеєдності буття лежить в безпосередньому самобутті через заглиблення у світ внутрішнього життя, тому для позначення внутрішнього світу людини та її душі мислитель використовує такі специфічні поняття як “буття-для-себе” та “безпосереднє самобуття”. Це та сфера внутрішнього душевного життя, яка відкривається безпосередньому переживанню і є “...внутрішнім світом мрій, радостей, страждань і бажань” [13, 321].

“Безпосереднє самобуття” зосереджує в собі певний момент окремішності, суб'єктивності, замкненості як лише “мені приналежне буття”, з певним відтінком

самотності, а звідси прагнення втечі від самотності і скерованість одного єдиного до іншого. Філософ характеризує “безпосереднє буття” як нестійке та тінєподібне, таке, яке потребує трансцендування з метою виходу за власні межі, щоб “...прикріпитись до чогось іншого, набути міцну основу і його потенційність може досягнути міцності й актуальності і тим самим справжньої мети” [13, 343]. С.Л.Франк окреслює три способи, або форми трансцендування: трансцендування у пізнавальній інтенції, трансцендування ззовні та трансцендування всередину.

При трансцендуванні у пізнавальній інтенції “безпосереднє самобуття” ідеально скеровується на предметну реальність, зміст якої, певною мірою, відкривається і пізнається. Але, крім того, що цей спосіб трансцендування завжди залишає місце для незбагненого, він репрезентує байдужість до світу, який пізнається та вважає несуттєвим почуттєво-емоційний компонент. Тому, реальне і повноцінне подолання суб’єктивності у мислителя відбувається у двох напрямках: трансцендування ззовні (в інше “Я”, в інше самобуття, яке потребує співвідношення “Я – Ти”) та трансцендування всередину – в чисту об’єктивність, у сферу духу. Таке зіткнення і злиття душевного та духовного стає необхідною умовою формування особистості як духовної істоти в її прагненні до Всеєдності. На цьому шляху недосяжний Бог в конкретній єдності з кожною окремою людиною стає близьким і відкривається в актах віри.

Направленість на іншого як розкриття себе і явлення себе іншим може відбуватися навіть у зовнішніх проявах: у погляді, виразі обличчя, міміці, слові. “Ти” виступає стихією, яка ніби проникає в нас й відкривається таємниця чужої реальності. Це спосіб виходу за межі себе через взаємне саморозкриття один одного, це “...явище зустрічі з ти саме і є місце, в якому вперше у справжньому сенсі виникає “Я”” [13, 355]. Однак, в найбільшій мірі “Ти” розкривається у феномені любові, але любові не як почуття чи емоційного ставлення до іншого, а як завершене трансцендування до “Ти”, справжньої Я-подібної реальності, як набуття в “Ти” онтологічної опори для себе. Адже, безпосереднє самобуття стає двоцентричним, оскільки з зосередженням “Я” передбачає зосередження “Ти”. В любові “Я” не перестає бути собою й, зосереджуючи своє буття в коханому, втрачає себе в “Ти” і саме там знаходить себе значно збагаченим, адже віддаючи, вважає Франк, набуваєш набагато більше. І саме “...любов вперше робить нас можливими досягнути відкриття святості особистості, святині, яку ми не можемо не любити і не благоговіти” [13, 375].

Етика спілкування С. Франка в зрізі співвідношення “Я–Ти”, що інтегрується в єдність “Ми”, на відміну від філософії діалогу М. Бахтіна, актуалізує моменти ідентифікації та злиття з іншим. Однак, моменти вчування, вживання засвідчують не стільки факт ототожнення свідомостей, скільки притаманні для теорії Всеєдності погляди поєднання єдиного і багатоманітного, роздільності і взаємопроникнення, конституюючи засади злитості свідомості в бутті, що зумовлює до єдності “Я–Ти” в “Ми” з утвердженням ідеї соборності людського роду загалом.

Поглиблений інтерес до світу художнього твору з тематизацією специфіки співвідношення автора і героя серед учнів О.І. Введенського у найбільшій мірі проявляється у творчості І.І. Лапшина та М.М. Бахтіна. Зокрема, І. Лапшин не лише здійснив історико-філософський екскурс феномена “чужого Я” та “багатоманітності свідомостей” в новітній філософії, починаючи з рефлексії І. Канта, але й значно поглибив осмислення окресленої проблематики в естетичному дискурсі при дослідженні літературно-естетичних та філософських поглядів Ф. Достоєвського, О. Пушкіна, Л. Толстого. Але як і С. Франк І. Лапшин концептуалізує теорію вчування, оскільки лише у такий спосіб для мислителя автор пізнає свого героя і ототожнюється з ним, звичайно, за виключенням ідеї Всеєдності та Соборності.

Емпатія у філософських пошуках російського філософа – незамінна константа сфери гуманітарного знання, яку мислитель розглядає в контексті історичних наук: загальна історія, історія літератури, історія мистецтва у їх істотній вагомості для історії філософії. “Симпатичне вчування, – пише І.І. Лапшин, – є необхідною умовою для розуміння мотивації у вчинках яскравого індивіда, що вивчається, або “середньої людини відомої епохи... Адаже всі науки про дух опираються на постулат формування однорідності в організації пізнаючого духу дослідника та пізнавальної особистості у сфері історії, літератури, мистецтва, права або мови” [7, 114]. Тому розуміння певної історичної епохи потребує її вчування, володінням даром перевтілення в типову людину того часу з вимогою думати і переживати як і вона

Загалом, явище емпатії, що охоплюється термінами – вживання, вчування, ідентифікації, перенесення, перевтілення в контексті філософсько-психологічної літератури резюмується необхідною та важливою умовою художньої творчості (Герней, Махоні, Сперофф, Шибутані, Ліппс). Автори робіт з психології художньої творчості вважають емпатію закономірністю художнього акту з врахуванням ролі уяви та фантазії, таких механізмів вчування як проєкції та самонавіювання.

Так і в поглядах І. Лапшина завдяки феномену емпатії “Я” проєктує себе у явище, що вивчається, переносить свою психіку в образ зображення. Таким чином актуалізована, але не вирішена О.І. Введенським проблема утаємниченого чужого душевного життя, набираючи рис іманентизму, трансформується зі сфери трансцендентності іншого “Я” в її іманентність. Адаже для підтвердження своїх поглядів філософ наводить приклади спогадів Флобера, який при описуванні життя Св. Антонія сам ставав Св. Антонієм, а Римський–Корсаков при переробці опер Мусоргського сам себе почував ніби Мусоргським. Філософ вважає, що для “конструювання чужого Я” необхідний складний психічний процес ніби “влізання в чужу шкіру”, що здійснюється шляхом емоційного співпереживання та вчування.

На відміну від поглядів С. Франка та І. Лапшина феномен вчування у філософії М.Бахтіна набуває характеристик психологізму та суб’єктивності, а тому мислителем формується думка, утвердження наявності незбіжних свідомостей з принциповим унеможливленням їх злиття. Здійснюється теоретичне обґрунтування концепту “позазнаходження” в сенсі іншості автора по відношенню до героя та забезпечення нею смислової завершуючої надмірності, що поступово трансформується в діалогічно-рівноправну взаємодію повноцінних різноманітних особистісних світів, “багатоманітність самостійних і незлитих голосів і свідомостей” [3, 7], які М. Бахтін знаходить в новому типі художнього мислення Ф. Достоевського.

Феномен позазнаходження щодо іншого-героя, забезпечуючи надмір бачення, зумовлює формотворчу активність автора в площині окінцевлення іншої свідомості, на яку сходять “естетична благодать, милуючи виправданість” [4]. Тому завершення і є авторське художнє оформлення, яке набирає характеристик “естетичного спасіння”, “естетичного виправдання” в зрізі втілення пам’яті автора в створених образах.

Бахтінські ідеї позазнаходження В. Шевченко розглядає не в зрізі ставлення до Іншого як товариша чи супротивника, а як “до персонажа, героя, який перебуває в певних смислових координатах мого авторського бачення світу” [14, 31]. Такий надмір бачення Іншого ззовні в його недосяжності для особистісної інтроспекції викликає неминучість спрямованості “Я-для-себе” на неповторну унікальність іншої свідомості. І саме така привілейованість стороннього погляду у філософському дискурсі М. Бахтіна є основою художнього творення та естетичного відношення загалом, оскільки виникає нагальна потреба естетичного завершення іншої свідомості, яка сама себе завершити не може. Так, А. Понцо підкреслює притаманні для творчості Бахтіна та Левінаса смислові паралелі філософського концепту Іншого, що засвідчують

про наявність “спільного етичного фундаменту у взаєморозуміння Я та Іншого” [12, 68]. На думку мислителя, Левінас в своїх есе про художню літературу – “Реальність і її тінь”, “Імена власні” та ін. проблематизує необхідність “нової перспективи” в сенсі взаємовідносин з Іншим, яка оприявлюється в здатності романіста озвнишнювати як внутрішній світ людини так і мужеуб’єктні відносини. Така рефлексія зовнішнього бачення в словесній творчості надзвичайно нагадує позазнаходженість, завершеність, оформленість та надмір бачення М. Бахтіна. Тобто, особливість літературного світу потребує естетичного дистанціювання між формою і змістом, автором і героєм, на що акцентують увагу дослідники діалогічного дискурсу художнього тексту, посилюючи акценти проблемності авторського слова і його відповідальності за авторитарне і позбавленого багатьох смислових контекстів одноголосого слова, адже “за те, що я пережив, зрозумів в мистецтві я повинен відповідати своїм життям” [4, 7].

Таким чином, окреслена В.І.Введенським проблема чужого “Я” розгортається у філософській рефлексії М. Бахтіна у діалогічному спектрі, оскільки для філософа лише через діалог можливе пізнання духу. Для М. Бахтіна притаманна саме екзистенційна модель діалогу, так званий “екзистенційний діалог”, яскраво представлений філософією К. Ясперса та М. Бубера. Адже, якщо в “герменевтичному діалозі” (Гадамер) зустріч співбесідників опосередкована змістом тексту, предметом розмови, залишаючи поза увагою душевно-духовні глибини чужого Я, то в екзистенційному утверджується домінанта на особистість. У даному випадку діалог представляється не засобом, а самоціллю в його самоціннісних проявах, коли розуміння виникає не з опозиції, а поліфонічності смислопокладань, розкриття внутрішнього змісту художнього образу у всіх можливих вимірах та багатоманітних смислових контекстах. Гарантією ж істинності смислу постає необхідна в естетичній теорії М.Бахтіна вимога позазнаходження. А проникнення в художню архітектоніку творів Ф. Достоєвського дає можливість філософу побачити нову форму словесного висвітлення внутрішнього світу людини, вирішення завдання естетизації духу в світлі незавершеного, безкінечного і суперечливого діалогу. “Цей діалог незавершений, він буде продовжуватися до тих пір, поки існують мислячі і шукаючі люди. Кінець його був би рівнозначний загибелі людства і людяності” [3, 7].

Таким чином, теоретико-методологічні новації філософії М.Бахтіна закладають основи для неklasичного розуміння етичного дискурсу естетики словесної творчості в контексті співвідношення концепту Іншого з академічними студіями петербурзької школи Введенського (С. Франка, М. Лоського, І. Лапшина). Філософське вчення російського філософа базується на критичному переосмисленні теорії вчування, злитості та тотожності Я з Іншим у фокусі проблем “позазнаходження” та “надмірності бачення” і тематизується через призму наступних проблем:

– унікальності єдиного місця в світі, що постає вагомою детермінантою причетності людини до буття, породжуючи відповідальний вчинок-дію. У зв’язку з чим російським філософом здійснюється феноменологічний опис моральнісних актів суб’єкта вчинку, що викликає нагальну потребу проведення кожної індивідуальної дії через моральну свідомість з активізацією особливої сконцентрованості індивідуального буття та вольових зусиль з метою уникнення невчасно-випадкового слова, дії, думки;

– феномена відповідальності в якості вихідного підґрунття вчинку та основи усвідомленості цілісності культури загалом. Адже вчинок набуває смислової автентичності при умові відповідальності й при характерній для нього свободі, залишається відповідально-обов’язковим.

– художньої словесної творчості як вищого прояву вчинку. Адже мистецтво з центрованістю на образі людини як зустрічі двох та більше свідомостей на відміну від науково-теоретичного понятійного узагальнення, посилює акценти на реальності

Іншого, обумовлюючи безпосередність його утвердження через призму створення автором цілісності героя;

– проблеми чужої індивідуальності, яка при легімітації її О.І. Введенським у світлі феноменів Ти, Іншого, героя набувають філософського обґрунтування у багатьох представників його школи, оскільки М.Лоський, С. Франк, І. Лапшин, М. Бахтін на відміну від свого вчителя концептуалізували можливість пізнання чужого “Я” через призму “інтуїтивного осягнення” (М. Лоський), “метафізики любові” (С. Франк), “вчування” (І. Лапшин), “позазнаходження” та “надмірності бачення” (М. Бахтін).

Саме у філософії М. Бахтіна своєрідність естетичних категорій “позазнаходження” та “надмірності бачення” стверджують недопустимість ототожнення свідомостей, закладаючи істотний потенціал можливості зображення реальності Іншого. Адже для мислителя діалогічний дискурс повністю унеможлиблюється при розчиненні індивіда в іншому, злитті однієї культури з іншою та нівеляції ідентичної ціннісної системи координат, що при втраті контрастності руйнують інтерсуб’єктивний простір. І лише в контексті “позазнаходження” як визначального джерела художнього творення загалом, здійснюється авторська активність завершення цілісності героя в художній словесній творчості.

Література

1. Александрова Р.И. Этическое и эстетическое в творчестве М. М. Бахтина / Р. И. Александрова // Вопросы философии. – 1994. – №12. – С. 90-96.
2. Бахтин М. М. К философии поступка / Михаил Бахтин // Философия и социология науки и техники. – Ежегодник 1984-1985. – М.: Наука, 1986. – С. 80–160.
3. Бахтин М. Проблемы поэтики Достоевского. – Издание третье / Михаил Бахтин. – М. : Художественная литература, 1972. – 470 с.
4. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / Сост. С.Г. Бочаров; Текст подгот. Г.С. Бернштейн и Л.В. Дерюгина; Примеч. С.С. Аверинцева и С.Г. Бочарова. – 2-е изд. / Михаил Бахтин. – М.: Искусство, 1986. – 445 с.
5. Библер В.С. Михаил Михайлович Бахтин или Поэтика культуры / Владимир Библер. – М.: Прогресс, Гнозис, 1991. – 176 с.
6. Бонецкая Н.К. Эстетика М. Бахтина как логика формы / Наталья Бонецкая // Бахтинология: Исследования, переводы, публикации. К столетию рождения Михаила Михайловича Бахтина (1895-1995). Сост. ред. К.Г. Исупов. – СПб.: Алетейя, 1995. – С. 51-60.
7. Лапшин И.И. Философия изобретения и изобретение в философии. Введение в историю философии / Иван Лапшин. – М.: Республика, 1999. – 399 с. – (Мыслители XX века).
8. Левинас Э. Избранное. Тотальность и Бесконечное [Перевод с франц.: И.С. Вдовина, Б.В. Дубин, Н.Б. Маньковская, А.В. Ямпольская] / Эмманюэль Левинас. – М.; СПб.: Университетская книга, 2004. – 416 с. – (Книга света).
9. Лосский Н.О. Чувственная, интеллектуальная и мыслительная интуиции / Николай Лосский. – И.: ТЕРРА, Республика, 1999. – 408 с.
10. Малахов В. Етика спілкування : Навч. посібник / Віктор Малахов. – К. : Либідь, 2006. – 400 с.
11. Махлин В.Л. Михаил Бахтин: философия поступка / Виталий Махлин. – М.: Знание, 1990. – 64 с. – (Новое в жизни, науке, технике. – Серия. Философия и жизнь. – №6).
12. Понцо А. “Другость” у Бахтина, Бланшо и Левинаса / Аугусто Понцо // Бахтинология: Исследования, переводы, публикации. К столетию рождения Михаила Михайловича Бахтина (1895-1995). Сост., ред. К.Г. Исупова. – СПб.: Алетейя, 1995. – 371 с.
13. Франк С. Л. Непостыжимое / Семен Франк. – М.: Правда, 1990.
14. Шевченко В.О. Естетичні ідеї М.М. Бахтіна у світлі неklasичного ідеалу раціональності / В. О. Шевченко // Філософська і соціологічна думка. – 1989. – №7. – С. 26-36.

Аннотация. Залуужная А.Е. Концепт Другого в научных студиях школы А. И. Введенского.

В статье проанализированы этические основания эстетики словесного творчества М. Бахтина в горизонте соотношения концепта Другого с научными поисками представителей петербургской школы А.И. Введенского. Отслеживается возможность

постижения чужой индивидуальности сквозь призму “нечувственной интуиции” (Н.Лосского), “метафизики любви” (С.Франка), “вчувствования” (И.Лапшина), “внезаходимости” и “избыточного видения” (М. Бахтина). В философской рефлексии М. Бахтина акцентировано внимание на эстетических категориях “внезаходимости” и “избыточного видения” как смысловой альтернативе эмпатийной теории вчувствования и идентификации Я с Другим.

Ключевые слова: *этика общения, эстетическое, концепт Другого, теория поступка, межсубъектные взаимоотношения, диалог, ответственность, субъективность.*

Summary. *Zalugna A. The Concept of “Other” in Research Studios of the School of O. I. Vvedenskiy.*

The article deals with the analysis of ethical principles of aesthetics of verbal creativity of M. Bakhtin in the scene of correlation of the concept of “Other” with scientific researches of representatives of O.I. Vvedenskiy’s Petersburg School. The possibility of comprehension of the strange individuality in the light of “unperceptual intuition” (M. Losskiy), “metaphysics of love” (S. Frank), “attentive hearing” (I. Lapshin), “out-staying” and “excessiveness of vision” (M. Bakhtin) is tracked. The aesthetic categories of “out-staying” and “excessiveness of vision” as the semantic alternative to empathetic theory of attentive hearing and identification of “Me” with “Other” are revealed in the M. Bakhtin’s philosophical reflection.

Key words: *ethics of intercourse, aesthetic, concept of other, the theory of act, intersubject mutual relations, dialogue, responsibility, subjectivity.*

Надійшла до редколегії 23. 10.2010 р.

УДК 1(092)

М.О. Федоренко

МИХАЙЛО БАХТІН І ЕСТЕТИКА СРІБНОГО ВІКУ

У статті досліджується взаємозв’язок естетичних поглядів М. Бахтіна та діячів культури Срібного віку. Акцентується увага на розмаїтті естетичних концепцій зазначеного культурного феномена, на прагненні її представників розширити сферу естетичного досвіду, що обмежувався класичною естетикою.

Ключові слова: *Срібний вік, символізм, авангардизм, формалізм, теургічна естетика.*

У Росії в першій третині 20 сторіччя відбувся духовний спалах, який М.Бердяєв назвав «російським культурним ренесансом». Релігійна філософія, символізм та авангард були стержнем цього руху. Що стосується естетики, то її «цілісна картина складається із декількох рівновеликих за значенням течій: естетичних поглядів релігійних мислителів, символістів, авангардистів, «мирискусників», езотериків та формалістів» [3, 47]. **Метою** нашого дослідження є з’ясування естетичних позицій М.Бахтіна та представників культури Срібного віку. Незважаючи на те, що філософське становлення «саранського мислителя» відбувалося саме в цей час, рух його думки відбувався в протилежному, щодо метафізичного, напрямку, що, у свою чергу, свідчить про широкий дослідницький спектр мислителів російської культури початку минулого сторіччя.

Суттєвий вплив на естетику Срібного віку здійснила філософія В.Соловйова. Його вплив відчутний, зокрема, не лише в творчості таких мислителів як М.Бердяєв чи М.Лоський, а і в тогочасній художній літературі, і в тій впливовій в ХХ сторіччі духовній течії, яка отримала назву «нової релігійної свідомості» (Д.Мережковський) і була тісно пов’язана з символізмом та декадентством. Причиною цього було те, що поезія Соловйова значною мірою слугувала поширенню його ідей. Як зазначає сучасна російська дослідниця, «філософія самого Соловйова, як і інших його послідовників, зорієнтована передусім естетично: як і у німецьких романтиків та близького до них